

Avrupa’da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)

*Early Socialist Theory and Workers’ Movements in Europe
(1830-1840)*

Ateş Uslu

Özet

Avrupa’da 1830’lu yıllarda sosyalist düşünce, işçi hareketleri ve komplocu/devrimci hareketler entelektüel ve siyasi yaşamın önemli bileşenleridir. Marx ve Engels dönemin teorisyenlerinden ve siyasi liderlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiş, bazı eserlerinde bunlarla polemige girmişlerdir. Bu yazıda 1830’lu yıllarda sosyalist düşüncenin, işçi hareketlerinin ve devrimci hareketlerin gelişiminin temel dinamiklerinin incelenmesi hedeflenmektedir. İlk bölüm Büyük Britanya’da 1830’lu yılların sınai gelişiminin toplumsal tarihte yaptığı etkiler, Çartist hareketin oluşumu ve Owen’cı hareketin 1830’lu yıllardaki dönüşümleri ele alınacaktır. İkinci bölüm 1830’lu yıllarda Fransa’da sosyalist düşüncenin çeşitlenmesine ve işçi hareketinin gelişimine ayrılmıştır. Makalenin bütününde sanayi kapitalizminin yaptığı hamleler ile kitle hareketlerinin önem kazanması arasındaki bağlantıya dikkat çekilmiştir. Ütopycı düşüncenin 1830’lu yıllarda önemini koruması ve aynı dönemde felsefe ve sosyalist düşünce akımları arasında yoğun bir ilişkinin kurulmaya başlanması da makalede vurgulanan konular arasındadır. Çalışmanın bütününde sosyalizmin gelişiminin temel dinamiklerinin, 1830’lu yılların sosyal-ekonomik ve siyasal gelişmeleriyle bağlantısı içinde incelenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyalizm, İşçi Hareketi, Ütopycılık, Çartistizm, Robert Owen.

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ates.uslu@gmail.com

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Abstract

Socialist thought, workers' movements and conspiratory/revolutionary movements were important components of European intellectual and political life in the 1830s. Marx and Engels were directly or indirectly influenced by the theorists and political leaders of the decade, and polemicized against them in their works. The first chapter implies analyzes the impact of the industrial development over British society in the 1830s, of the formation of the Chartist movement, and of the vicissitudes of Owenism during the same decade. The second chapter is dedicated to an analysis of the diversification of socialist ideas and the development of workers' movements in France. The article underlines the links between the developement of industrial capitalism and the rise of the mass movements. The present paper aims at analyzing the main Dynamics of the developemnt of socialist thought through their links with social, economic and political processes of the 1830s.

Keywords: *Socialism, Workers' Movement, Utopianism, Robert Owen.*

Giriş

Sosyalist düşüncenin tarihyazımı, Karl Marx ve Friedrich Engels'in geç dönem eserlerinden ve bu eserlerden yola çıkarak Karl Kautsky ve Vladimir İlyiç Lenin'in yaptığı çalışmalardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu çizgide geliştirilen yoruma göre Marx ve Engels'in düşüncesi, önceki dönemlerin "ütopik sosyalizm"i de dahil olmak üzere çeşitli kaynaklara dayanır. "Ütopik sosyalizm" akımı içinde ise üç ismin, Robert Owen, Charles Fourier ve Claude-Henri de Saint-Simon'un isimleri öne çıkar. Sosyalist düşüncenin gelişimini basitleştirerek ve kategorizasyon yoluyla ele alma amacı taşıyan bu anlatının sonraki nesillerde kelimesi kelimesine tekrarlanması, sosyalist düşüncenin tarihinin kronolojik bir kopukluk içinde algılanmasına yol açmıştır. Owen, Fourier ve Saint-Simon başlıca eserlerini 1800-1830 arasına yayılan dönemde vermişlerdir; Marx ve Engels'in gençlik dönemi eserleri ise 1840'lı yıllarda yayınlanmıştır. Aradaki on yıllık dönemde (1830'lu yıllarda) gerek sosyalist düşünce, gerek işçi hareketleri, gerekse komplocu/devrimci hareketler önemli bir gelişme göstermiştir. Kaldı ki bu dönemin yazarları sonraki dönemler üzerinde de etki bırakmıştır. Marx ve Engels dönemin teorisyenlerinden ve siyasi liderlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiş, bazı eserlerinde bunlarla polemige girmişlerdir.

Avrupa'da 1830'lu yıllar sosyalist siyasi düşünce açısından olduğu kadar siyasi tarih açısından da son derece önemli bir döneme tekabül eder. Fransa'da gerçekleşen 1830 Devrimi, Belçika'da, Polonya'da ve Alman devletleri başta olmak üzere çeşitli bölge ve ülkelerde gerçekleşen başarılı ya da başarısız devrimleri ve isyanları içeren bir sürecin başlangıcını teşkil etmiştir; bu süreçte halk kitlelerinin siyasetin öznesi olduğu fikri otuz yılı aşkın bir aradan sonra yeniden yaygınlık kazanmıştır. Birleşik Krallık'ta 1830'lu yıllar bir yandan sanayileşmenin ivme kazandığı, diğer yandan da toplumsal ve siyasi alanda (özellikle seçim mevzuatında) Liberal (Whig) Parti'nin de etkisiyle bir dizi liberal nitelikte reformun yapıldığı, bir dönemdir. Yüzyılın sonuna değin sürecek olan ve önemli bir sanayileşme ve kolonyal yayılma hamlesiyile özdeşleşen Victoria çağı da yine aynı bağlamda, Kraliçe Victoria'nın 1837 yılında taç giymesiyle başlamıştır.

Düşünce tarihi açısından, 1830'lu yıllarda, XVIII. yüzyıl'dan devralınan Aydınlanmacı-evrensel insanlık fikirleri yerini ulus, toplumsal cinsiyet ve sınıf farklılıklarını temel alan fikirlere bırakmıştır (Andrews, 2011: 473). Dönemin sosyalist düşüncesi, tıpkı liberal düşünce gibi, hak korunması kavramını ön plana çıkarmıştır; ancak liberalizmden farklı olarak sosyalistlerin hak kavramı insanların tüm toplumla bağlantısı içinde anlamlandırılır (Andrews, 2011: 479). Dolayısıyla dönemin sosyalistleri bireye içkin olduğu kabul edilen, soyut nitelikte haklar yerine toplumsal, kollektif hakları savunurlar. Yine aynı dönemde gerek Britanya'da çeşitli siyasetçi ve yazarlar tarafından, gerekse Fransa'da Jean-Baptiste Say gibi yazarlar tarafından savunulan serbest ticaret ideolojisi önem kazanmıştır (Andrews, 2011: 481).

Sosyalist düşünce ve toplumsal hareketler açısından 1830'lu yılların bir diğer önemli noktası ise coğrafi çeşitlenmeye bağlıdır. XIX. yüzyıl başında esas olarak Birleşik Krallık ve Fransa'da gelişen sosyalist düşünce ve sosyal hak temelli hareketler Almanya gibi çeşitli bölgelerde de gelişme göstermeye başlamıştır. Bu gelişmelere rağmen, bu dönemde halen Fransa ve Birleşik Krallık'ın teorik ve pratik alanlarda ön planda olmaya devam ettiği gözlemlenebilir.

Bu yazıda 1830'lu yıllarda sosyalist düşüncenin, işçi hareketlerinin ve devrimci hareketlerin gelişiminin temel dinamiklerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede düşünce tarihi, toplumsal hareketler tarihi ve siyasi tarih arasındaki etkileşimler ve bütün bu unsurların genel tarihsel gelişme içindeki yerleri dikkate alınacaktır. İlk bölümde Büyük Britanya'da 1830'lu yılların sınai gelişiminin toplumsal tarihte yaptığı etkiler, Çartist hareketin oluşumu ve Owen'cı hareketin 1830'lu yıllardaki dönüşümleri ele alınacaktır. İkinci bölüm 1830'lu yıllarda Fransa'da sosyalist düşüncenin çeşitlenmesine ve işçi hareketinin gelişimine ayrılmıştır. Almanya'da erken dönem sosyalizmin incelenmesi bu yazının kapsamı dışında tutulmuştur.

Büyük Britanya: Çartizm ve Sosyalist Teori

İşçi Hareketinin ve Radikalizmin Canlanması

İngiltere'de XVIII. yüzyılın ikinci yarısında başlamış olan Sanayi Devrimi ile paralel olarak gelişen teknolojik yenilikler ve iktisadi dönüşümler, 1830'lu yıllarda da devam ediyordu. Örneğin 1830'larda

pamuk endüstrisinde buhar gücünden yararlanan makinelere yönelişte artma görülüyordu (Hopkins, 2000: 4). Üretimdeki gelişmeler, işçilerin çalışma koşullarının ağırlığı, ücret yetersizliği ve mekanikleşmenin getirdiği sorunlar, işçi hareketlerinin de önem kazanması sonucunu doğurdu. İngiltere’de 1830’un yaz aylarında tarım işçilerinin bu dönemde uygulanan vergileri ve maaşlarındaki düşüşleri protesto etmek için “Swing Riots” adı verilen bir dizi isyan gerçekleşti; isyanların en önemli dışavurumu, tarım makinelerinin işçiler tarafından tahrip edilmesi idi (Jarrige, 2011: 116). Hareket, eylem biçimi bakımından 1810’ların ilk yarısının Luddist hareketini andırıyordu. Halk hareketine paralel olarak, 1830 yılından itibaren radikal siyasi hareket de yeniden canlanma gösterdi. Bu şekilde Büyük Britanya’da 1820’lerin sonundan itibaren başlayan bir siyasi reform hareketi başladı ve 1832’de seçmen sayısını artıran Reform Kanunu’nun kabul edilmesiyle başarıya ulaştı (Mandel, 1994: 57). Kanunun gündeme gelmesi, dönemin toplumsal hareketleriyle bağlantılıdır. Birmingham şehrinde banker Thomas Attwood tarafından kurulan ve işçilerin desteğini elde eden Birmingham Siyasi Birliği’nin (*Birmingham Political Union*) etkinlikleri, Parlamento’nun Reform Kanunu’nu kabul etmesinde önemli bir rol oynamıştı (Hopkins, 2000: 10). Reform Kanunu önceki yıllar boyunca oy kullanma talebiyle siyasi ve toplumsal hareketlere katılan işçilerin oy hakkı almasını sağlamasa da seçme hakkına sahip olan yurttaş kitlesini genişletti ve özellikle tüccarların ve usta statüsündeki esnaf ve zanaatkarların oy vermesine olanak verdi (Tilly, 2004: 46). İşçilerin seçmen kitlesine dahil edilme taleplerinin karşılanmaması ise işçilerin siyasi ve iktidadi talepler öne sürerek mücadeleye devam etmesi sonucunu doğurdu.

Fabrika Kanunu’nun 1833’te kabul edilmesi de bu dönemin reformlar sürecinin bir diğer uğrağıdır. Kanun, çocukların çalışma saatlerine kısıtlamalar getiriyordu; 1802’den beri yapılan benzer hukuki düzenlemelere göre çok daha kapsamlıydı ve fabrikalarda çalışma saatlerinin denetimi konusunda yerel yöneticileri görevlendirmekle yetinmiyor, hükümet müfettişlerinin fabrikayı denetleyeceği bir sistem kuruyordu (Hopkins, 2000: 11). Bu dönemde yapılan bir diğer hukuki düzenleme ise “fakirler kanunu”na getirilen yeniliklerdir. XVII. yüzyıl başından (Kraliçe I. Elizabeth döneminden) beri İngiltere’de yoksullara yardım konusunu düzenleyen bir mevzuat yürürlükteydi. Bu mevzuatta yoksulların kamusal atölyelerde çalıştırılması ya da herhangi

bir atölyede çalışma şartı aranmaksızın yoksullara yardım yapılması gibi çeşitli düzenlemeler yer alıyordu. Bu uygulamalar Sanayi Devrimi sonrası değişen toplum dinamiklerinde ve çalışma şartlarında da devam etmişti. Bu bağlamda devletin atölyeleri işçilerce tercih edilmeyen yerler durumundaydı ve iş bulamayan yoksullar için son çare olarak değerlendiriliyordu (Hopkins, 2000: 8). Karşılıksız yardım uygulamasının ise sonlandırılması öngörülüyordu; ancak nüfus artışı ve kitlesel işsizlik gibi nedenlerle yeterince çalışma atölyesi inşa edilemediğinden kısıtlamalarla yetinildi. Bu şekilde, 1832 Reform Kanunu'nda hayal kırıklığına uğramış olan işçi kitlelerinin talepleri toplumsal-ekonomik reformlarla da karşılanamamıştı.

Bunu izleyen dönemde işçi sınıfı gerek niceliksel olarak gelişti, gerekse siyasi olarak etkin hale geldi. Demiryolu inşasında 1835-1837 yılları arasında yapılan atılım, inşa sektöründe ve sanayide çalışan işçilerin sayısını artırdı. İşçilerin siyasi temsili açısından da önemli gelişmeler oldu. “Eski Radikalizm”in 1810'lardaki önde gelen liderlerinden William Cobbett, 1835 yılı başında yapılan seçimlerle Avam Kamarası'na vekil olarak girmeye hak kazandı (Dyck, 1989: 85). Kitle hareketleri de önem kazandı ve çeşitlendi.

Çartist Hareketin Başlangıcı

Büyük Britanya'da 1830'lu yıllarda ortaya çıkan en önemli kitle hareketi, 1837-1838'de başlayan Chartist harekettir. Hareketin temeli olan “People's Charter” (Halkın Şartı) metninin ilk teklifi, 1836'da kurulmuş olan Londra İşçiler Derneği (*London Workingmen's Association*) tarafından yapılmıştır (Tilly, 2004: 46). Hareketin esas amacı, demokratik bir seçim sistemi kurulmasını sağlamaktır. Çartizm, siyasi amacının dışında, iktisadi bir boyut da taşır. Bu dönemde ticaretin serbestleştirilmesi yönünde faaliyetler gösteren Tahıl Kanunları Karşıtı Birlik (*Anti-Corn Law League*) ile doğrudan rekabet içinde hareket etmekte, serbest ticarete karşı çıkmaktadır (Wallerstein, 2011: 83).

Mayıs 1838'de yayımlanan Halkın Şartı, çeşitli radikal ve reformist liderler arasında bir uzlaşının sonucu olarak ortaya çıktı (Tilly, 2004: 46). Biçimi bakımından, XVII. yüzyılın ilk yarısından beri İngiltere siyasi yaşamında önemli bir yer tutan “petition” (toplu dilekçe) metinlerini andırıyordu. Metnin başlangıcında, işçilerin varlık içinde

sefalet çektikleri anlatılıyor ve 1832 Reform Kanunu'nun yetersizlikleri eleştiriye tâbi tutuluyordu (Tilly, 2004: 46). Metnin geri kalanında durumun düzeltilmesi için yapılan talepler sıralanıyordu: Bu talepler, genel oy hakkı, gizli oy sistemi, parlamentonun bir yıllık süre boyunca toplanması, parlamentodaki temsilcilere maaş verilmesi, seçilme hakkını kazanmak için mülk sahibi olma şartının ortadan kaldırılması ve ülke çapında eşit seçim bölgelerinin yaratılması idi (Tilly, 2004: 46). Dolayısıyla Çartizm, halk egemenliği ilkesini temel alıyordu. Bununla birlikte, dönemin bir çok hareketinde olduğu gibi bu harekette de halk egemenliği erkeklerin oy verdiği bir sistemden ibaretti (Eley, 2002: 22).

Halkın Şartı'nın yayımlanmasından hemen sonra, 21 Mayıs 1838'de İskoçya'nın Glasgow şehrinde 150.000 kişinin toplanmasıyla bir eylem gerçekleşti, böylece hareket geniş kitlelere mâloldu (Mandel, 1994: 57). James Bronterre O'Brien ve William Lovett gibi liderleri olsa da, Çartist hareket belirli bir kişinin adıyla özdeşleşmemiştir. Allen Davenport da dönemin etkili Çartist ve sosyalistlerindedir (Chase, 2011: 205). Pek çok tarihçiye göre Çartizm aşağıdan düzenlenen ilk emek hareketidir, hatta XIX. yüzyıl Britanyasının en büyük kitle hareketidir (Harman, 2002: 324). Ernest Mandel Çartist hareketi ilk kitle-sel işçi partisi olarak niteler; ayrıca bu dönemde sadece Çartistler ülke çapında bir kitle hareketi meydana getirmeyi başarmışlardır (Mandel, 1994: 57, 59).

Çartist hareketin destekçileri arasında fabrika işçilerinin yanında alt orta sınıftan kişiler ve zanaatkârlar da bulunuyordu (Pilbeam, 2006: 95; Wallerstein, 2011: 83). Çartizm sanayi proletaryasının ilk kitle-sel siyasi eylemi olmasının yanı sıra, Geoff Eley'in de belirttiği gibi, "zanaatkâr" ve "proleter" işçiler arasındaki bölünmeyi de ortadan kaldırmış olmasıyla da önem taşır (Eley, 2002: 19). Bu sınıfsal karmaşıklık Çartizm'in ideolojik yapısının da türdeşlikten uzak olması sonucunu doğurmuştur: Hareket, farklı fikirleri savunan çeşitli gruplar tarafından oluşturulmuştur (Harman, 2002: 324). Dolayısıyla Çartizm bir işçi sınıfı hareketi olarak nitelenebilir, ancak sosyalist bir hareket olmaktan uzaktır. Buna karşılık, Çartistler 1839'dan 1848'e uzanan dönemde yıllık bir periyotta Çalışan Sınıfların Genel Toplantıları (*General Conventions of the Industrious Classes*) adını verdikleri toplantılar

düzenleyerek sürekli bir mücadele yaratabilmişlerdir (Tilly, 2004: 47). Londra’da Şubat 1839’da yapılan “genel toplantı”, gerek bu hareketin başlangıç noktası olmasından, gerekse bir hükümetin işçi sınıfı radikallerinin ülke çapında bir toplantı yapmasına izin verdiği ilk örneği teşkil etmesinden dolayı önem taşır (Parssinen, 1973: 521). Çartist delegelerin 4 Şubat 1839’da yaptıkları ilk toplantıda kabul edilen slogan, hareketin stratejisi hakkında da bir fikir vermektedir. “Yapabilirsek barışçı bir şekilde, mecbur kalırsak zor yoluyla” (*Peaceably if we may, forcibly if we must*) sloganı, temelde barışçı bir reform hareketi olan Çartizmin şartlar gerektirdiğinde şiddet yoluyla taleplerine ulaşmaya çabalayacağını gösteriyordu.

1830’lu Yıllarda Sosyalist Düşünce ve Eylem

Büyük Britanya’da erken dönem sosyalist düşüncenin en önemli temsilcisi olan Robert Owen, 1820’li yılların sonunda ABD’de New Harmony çiftliğinde ütöpik bir topluluk kurmaya çabalamış, ancak başarısız olmuştu. Bu başarısızlık Owen’ı yıldırmadı. Faaliyetlerini yeniden Büyük Britanya’da yoğunlaştırdı. Owen 1820’li yıllarda olduğu gibi 1830’larda da işçilerin desteğini almaya devam ediyordu. 1830’ların başında “Emek Borsası” (*Labour Exchanges*) sistemini geliştirdi. Bu sistem zanaatkarların birbirleriyle alışveriş yapmaları fikri üzerine kuruluydu. Londra 1832’de ve Birmingham’da 1833’te kurulan Hakkaniyetli Emek Borsası (*Equitable Labour Exchange*), bu fikri gerçekleştirme amacı taşıyan mağazalardı (Thompson, 1966: 791; Hopkins, 2000: 10). Zanaatkarlar buraya ürettikleri ürünleri getiriyorlar, üretime harcadıkları saat miktarı karşılığında bir bono alıyorlar, bunu başka ürünlere karşılık olarak değiştiriyorlardı. Bu uygulama da sorunlarla karşılaştı. Uygulamanın zanaatkarlarla sınırlı olması, kısıtlı niteliğini gösteriyordu. Bunun yanında zanaatkarlar çalışma saatlerini fazla göstererek ürün fiyatını yükseltme eğilimine giriyorlardı. Üstelik bono sisteminin esas amacı para kullanımını ortadan kaldırmak olmasına rağmen ürünleri inceleyen uzmanlar parasal bir değerlendirme yapmaya devam ediyorlardı. Böylece bu deneyim de hızlı bir şekilde başarısızlığa uğradı, ancak Owen Emek Borsası hareketiyle birlikte modern tüketici kooperatifleri hareketlerinin temelini attı (Claeys, 2011: 530).

Owen’in emek borsalarından sonraki projesi, 1834’te kurulan Konsolide Meslekler Büyük Ulusal Birliği idi (*Grand National Con-*

solidated Trade Union). Birliğin kurulması, Owen'ın 1829'dan beri işçi sınıfı hareketiyle yoğun ilişkiler kurma çabalarının sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu girişimin aynı yıl içinde başarısız olmasıyla Owen işçi sınıfı hareketinden uzaklaştı (Maw, 2011: 168).

Bir süre âtıl durumda kalan Owen'cı hareket 1834'ten itibaren bir canlanma yaşadı. Bu tarihten itibaren hareket bazı mistik/yarı dinsel özellikler de kazandı. Örneğin Owen'a artık "toplumsal peder" (*social father*) adı veriliyordu. Bu noktada Owen'cılarının sosyalist örgütlenmeye ritüel yaklaşımı, Saint-Simon'cu hareketin 1820'lerin sonunda itibaren aldığı mistik ve tarikatvari yönelimle kıyaslanabilir. Owen'cı hareket Prosper Enfantin'in Saint-Simon'culuğundan doğrudan etkilenmemiş olsa da, belirli sınırlar içinde bir etkileşimden söz etmek mümkündür (Gans, 1964: 114).

Owen 1830'lardaki projelerini izleyen görelî sessizlik döneminden sonra ütopyacı literatüre yeni bir katkı yaptı ve 1836-1844 tarihli *The Book of the New Moral World* (Yeni Ahlakî Dünya Kitabı) ile yeni toplum üzerine yeni fikirler öne sürdü. Buna göre topluluklar sekiz yaş grubuna ayrılacak, topluluğun her üyesi aynı gelişme sürecini izleyecekti (Claeys, 2011: 530). Owen'ın 1830'lardaki çalışmalarındaki en önemli temalardan biri kadın özgürleşmesidir. Bu dönemde boşanmanın kolaylaştırılması gibi çok çeşitli alanlarda mücadele vermeye başlayan kadın hareketlerinin ortaya koyduğu pek çok talep Owen'cı sosyalist hareket tarafından da savunulmuştur; dönemin proto-feminizmine en yakın sosyalist hareketin Owen çizgisi olduğu rahatlıkla söylenebilir (Claeys, 2011: 531; Wallerstein, 2011: 193).

Yeni Ahlakî Dünya Kitabı'nın yayımlandığı dönemde Owen son projelerini geliştirdi. 1840'ların başında Tüm Ulusların Tüm Sınıfları Derneği (Association of All Classes of All Nations) adını verdiği bir dernek ağının çeşitli şubeleri açıldı. Bu derneğin başlıca amacı sosyalist propaganda yapmak ve yeni bir topluluğun kurulmasına temel hazırlamaktı (Claeys, 2011: 530). Owen'ın bu dönemdeki örnek topluluğu ise Hampshire'da yer alan Queenwood (diğer adlarıyla Owenwood ya da Harmony/Armoni) kolonisiydi. Bu yerleşim 1839'ten Owen'ın 1845'teki ölümüne değin faaliyet gösterdi (Claeys, 2011: 530).

Owen'ın etkisi 1830'lu yılların sonunda iktisat kitaplarında gözlemlenebilir. Örneğin John Francis Bray'in 1839 tarihli *Labour's*

Wrong and Labour's Remedy (Emeğin Hatası ve Emeğin İlacı) başlıklı kitabında ve benzer eserlerde rekabetin, üretken olmayan emeğin ve giderek artan uzmanlaşmanın zararlı etkileri gibi Owen'ın ortaya attığı bazı temalar geliştiriliyor; kapitalizmin istikrarsızlığı ve yoksulluğu artırıcı etki yapması da eleştiriye tâbi tutuluyordu (Claeys, 2011: 531-532). İktisat literatüründe yaptığı etkiye rağmen, Owen'cı sosyalizm Owen'ın ölümünden sonra etkisini yitirmeye başladı. Aynı dönemde Çartist hareketin de önemi azalmaktaydı (Wallerstein, 2011: 193).

Görüldüğü gibi, 1830'lu yıllarda Büyük Britanya'da ve genel olarak İngilizce konuşan dünyada sosyalist düşünce içinde kayda değer bir çeşitlenme yaşanmamış, son derece önemli boyutlara ulaşan bir kitle hareketi olan Çartistizm ise 1840'ların ortasından itibaren sönümlenme dönemine girmiştir. Buna karşılık, Fransa'da 1830'lu yıllar boyunca gerek işçi hareketleri, gerekse sosyalist düşünce açısından çok önemli bir çeşitlenme gözlemlenmektedir.

Fransa'da İşçi Hareketlerinin Başlangıcı ve Sosyalist Düşünce

Fransa'da İşçi Hareketleri: 1830 Devrimi ve Ötesi

I. Napoléon yönetimindeki Birinci İmparatorluk dönemi Fransa'sının 1815 yılında Birleşik Krallık, Avusturya, Rusya ve Prusya koalisyonu karşısında yenilmesiyle, Fransa'da monarşi rejimi yeniden kurulmuş ve 1792 öncesinin hükümran hanedanı Bourbon'lar yeniden kraliyeti devralmıştı. XVIII. Louis ve X. Charles'ın yönetimlerini takiben Temmuz 1830'da gerçekleşen Temmuz Devrimi ile Bourbon Restorasyonu dönemi son buldu. Liberal muhalefetin işçilerle beraber gerçekleştirdiği 1830 Devrimi, Avrupa'da devrim kavramının yeniden tanımlanmasını sağladı. İtalya başta olmak üzere çeşitli bölge ve ülkelerde 1820'ler boyunca ortaya çıkan devrimci örgütler çoğunlukla küçük, sınırlı bir yapıya sahipti ve temelde komplo ya da darbe yoluyla iktidarın değişimini esas alıyordu. Temmuz Devrimi ise devrimin bir kitle fenomeni olarak yeniden tanımlanmasını beraberinde getirdi. Paris sokaklarında 27 Temmuz 1830'da XVII. yüzyıldan beri ilk kez barikatların kurulması da (McPhee, 2004: 132) bu kitleselleşme ve sokak savaşı unsurlarının bir dışavurumudur.

Temmuz Devrimi hızlı bir şekilde Fransız Parlamentosu'nun liberal üyeleri tarafından kontrol altına alındı ve liberallere yakın bir kişi

olan Louis-Philippe “Fransızların Kralı” ilan edildi. Yeni kral, Bourbon hanedanının bir yan kolu olan XVIII. yüzyıl sonundan itibaren mutlakiyet karşıtı, parlamenter monarşiye yakın fikirleriyle tanınan Orléans ailesine mensuptu. Fransa’da 1830-1848 yılları arasında devam eden Louis-Philippe’in hükümdarlık dönemi ya da “Temmuz Monarşisi” dönemi, şeklen krallık rejiminin muhafaza edildiği, pratikte ise liberal muhalefetin ve burjuvazinin güç kazandığı bir dönem oldu. Yeni rejim, dernek kurma ve ifade özgürlüklerini kısıtlayan bir dizi kanun çıkarmakta gecikmedi.

Temmuz 1830 Devrimi’ni izleyen aylarda ve yıllarda işçi hareketleri önemli bir gelişme gösterdi. İşçi hareketliliği bu dönemde esas olarak iki şehirde, Paris ve Lyon’da yoğunlaşıyordu; her iki şehirde de işçilerin çoğunu esas olarak zanaatkâr kökenli kişiler oluşturuyordu (Sewell, 1986: 67). Bu dönemde zanaatkârlar ve fabrika işçileri (örneğin tekstil fabrikalarında çalışan işçiler) halen ortak bir işçi hareketi meydana getirmemişti; tüm çalışanları içeren bir sınıf hareketinin oluşması için XIX. yüzyılın son çeyreğini beklemek gerekti (Sewell, 1986: 68). Buna karşılık, 1830’dan itibaren meslek erbabı kimliğinden çok sınıf aidiyeti söyleminin daha çok ön plana çıktığı gözlemlenebilir (McPhee, 2004: 136). Devrimlerde ve isyan hareketlerinde yer alan işçiler özellikle belirli meslek gruplarına mensuptu. İnşaat (taş işçiliği ve marangozluk) sektöründe çalışanlar Paris’te mobilize olan işçiler arasında önemli bir yer tutuyordu. Aynı şekilde maden işçileri de işçi hareketlerinde önemli bir rol oynuyordu (Harsin, 2002: 12-13). İsyanlara katılan işçiler her zaman mutlak bir sefalet içinde bulunmuyordu, hatta çoğunlukla var olan iyi durumlarını daha kötüye gitmekten kurtarmak için isyana katılıyorlardı (Harsin, 2002: 13). Bazı durumlarda ise işçiler (ve işçi örgütlenmeleri) daha düşük ücretle çalışan kadın işçilere ya da kalifiye işçilere olan gereksinimi azaltan mekanikleşme gibi eğilimlere karşı hareket ediyordu (McPhee, 2004: 137).

Lyon’da 1831 İşçi Eylemleri ve Paris 1832 Cumhuriyetçi İsyanı

Temmuz Monarşisi’nin ilk yıllarında işçi eylemlerinin esas olarak yoğunlaştığı şehir, Lyon’dur. Doğu Fransa’da bulunan bu şehir, dokümacılık açısından Fransa’nın en önemli şehirlerindendi ve Fransa’da ipek üretiminin merkezi olma özelliğine sahipti. Şehirde ilki 1831’de, ikincisi ise 1834’te gerçekleşen iki isyan, Fransa işçi hareketleri ta-

rihi içinde önemli uğrak noktalarıdır. Sözkonusu isyanlara “*canut*” isyanları adı verilir. *Canut*, Fransızcada ilmik anlamına gelen “*canette*” sözcüğünden türetilen ve XVI. yüzyıldan itibaren Lyon’da kukla oyunlarında ipek dokuma tezgâhlarında çalışan zanaatkârları hicvetmek için kullanılan bir terimdir (Wallerstein, 2011: 81). Esas olarak bir zanaatkâr hareketi niteliği taşıyan *Canut* isyanları, bu dönemde Fransa’da zanaatkârların (özellikle kalfaların) işçi sınıfının oluşumunda oynadığı rolün önemini gösterir niteliktedir.

Lyon, 1831 yılı boyunca ipek dokumacılarının çeşitli ölçeklerdeki gösterilerine sahne oldu. Dokumacıları harekete geçiren, bir iktisadi talepti: Napoléon döneminde giysi fiyatlarında uygulanan taban fiyat uygulaması Bourbon Restorasyonu tarafından dikkate alınmamıştı; bu durumda 1830 devriminden sonra da herhangi bir değişiklik olmamıştı (McPhee, 2004: 134). Bu bağlamda, Lyon’un La Croix Rouse bölgesinde yoğunlaşan dokumacılar, 19 Ocak 1831’de yaklaşık 1400 kişinin katılımıyla Saône nehri kıyısında bir toplantı düzenledi (Mandel, 1994: 57; Tilly, 2004: 39). Dokumacılar 12 Şubat’ta yeniden toplandıklarında hareketlerinin simgesi olarak siyah bayrağı seçmişlerdi; bu şekilde hareket kendi özgül sembolizmini de yaratmaya başlamıştı. Aynı yılın sonbahar aylarında ise gösteriler yeniden başladı ve daha önce ulaşılmamış bir boyuta ulaştı; 25 Ekim’de 6000 kadar katılımıyla gösteri yapan dokumacılar, 21-24 Kasım tarihlerinde şehri ele geçirdiler (Tilly, 2004: 39).

Saint-Simonculuk, 1820’li yılların sonundan itibaren girdiği mistik, tarikatvari yönelimine devam ediyordu; 1829 yılı sonunda kurulan “Saint-Simon Kilisesi”nin liderleri Saint-Amand Bazard (1791-1832) ve Prosper Enfantin (1796-1864) hareketin başlıca liderleriydi. Saint-Simoncuların düzenlediği konferanslar Temmuz Devrimi’nden sonra, 1830-1831 kışında çok ilgi gördü; İngiliz filozof John Stuart Mill de bu dönemde Bazard ve Enfantin’e “takdim edilen” kişiler arasındaydı (Prochasson, 2005: 414-416; Chaniel, 2001: 524). Ancak Kasım 1831’de “Kilise” içinde büyük bir bölünme yaşandı. Peder Enfantin kendini başrahip ilan etmekle kalmadı, çabalarını hareketi beraber yöneteceği bir “kadın papa” aramaya yoğunlaştırdı. Bazard’la birlikte Pierre Leroux, Jean Reynaud, Hippolyte Carnot ve Jules Lechevalier gibi isimlerin de aralarında bulunduğu birçok kişi hareketi terk etti (Sharp, 2004: 354; Prochasson, 2005: 415). Leroux ve Reynaud ise öz-

gün sosyalizm yorumları geliştirdiler. Abel Transon ve Jules Lechevalier gibi isimler ise Fourier'ci harekete katıldı (Prochasson, 2005: 417); Fourier'ci hareketin Haziran 1832'de *Le Phalanstère* adlı bir haftalık gazete çıkarmaya başlaması da bu döneme denk gelir.

Saint-Simoncu hareket, bölünmesinden birkaç ay sonra 1832'nin yaz aylarında yeni bir darbe aldı. Peder Enfantin 27 Ağustos 1832'de mahkeme karşısına çıktı. Suçlandığı konular arasında katılımcı sayısı yirmi kişiyi aşan izinsiz toplantılar yapmak, Lyon ve Paris isyanları sırasında sınıf ayrımı gözeterek insanları kin ve düşmanlığa teşvik etmek ve kamusal ahlaka ve adetlere zarar vermek bulunuyordu (Smart, 2005: 258). İki gün süren yargılama, Saint-Simonculara gösteriler yapma imkânı doğurdu; Adalet Sarayı'na törensel kıyafetleri içinde, "Kilise" içindeki hiyerarşiyi gözeterek sıraya girmiş bir şekilde ve Saint-Simoncu ilahiler söyleyerek yürüdüler (Smart, 2005: 258, 265). Yargılama sonucunda tarikat yasaklandı, Enfantin ve Chevalier ise hapse mahkûm edildi (Prochasson, 2005: 415). Annie Smart, Saint-Simoncular davasını incelediği yazısında, rejimin Fourier'ci akım yerine Saint-Simon'culuğu toplumsal düzene ve değerlere karşı bir tehdit olarak algılamasının başlıca nedenini sorgular. Smart'a göre yerleşik ahlak açısından tehlikeli görülebilecek olan fikirler taşıyan Fourier'ci akımın devlet makamlarınca görece az önemsenmesini sağlayan, Fourier'nin şehir dışında, kırsal alanda, izole bir topluluk hayal etmesidir. Saint-Simon'cu ekol ise dönüşümü şehir içinde, aile yapısı gibi unsurları doğrudan değiştirmeye çabalamış ve rejim tarafından daha doğrudan bir tehdit kaynağı olarak algılanmıştır (Smart, 2005: 267).

Saint-Simon'cu ekolün zayıflamasından hemen sonra ön plana çıkmaya başlayan iki isim, Pierre Leroux ve Jean Reynaud'dur. Leroux Paris'li bir zanaatkâr ailenin çocuğuydu. İşçi ve gazeteci olarak çalışmış, 1820'lerde Charbonnerie örgütüne dahil olmuş, 1830'da ise Saint-Simon'culara katılmıştı. Reynaud ise Lyon'lu bir burjuva aileye mensuptu ve mühendislik eğitimi görmüştü, 1831'de mesleğinden vazgeçerek Saint-Simoncuların ortak evine taşınmıştı (Cuchet, 2004: 579). Her ikisi de Kasım 1831'de Enfantin'i otoriter olmakla ve ahlak dışı yönelimlere girmekle suçlayarak hareketi terk ettiler. Buna rağmen Saint-Simon'cu fikirleri bütünüyle reddetmediler (Sharp, 2004: 352-354, 364).

Saint-Simon'cu hareket kaynaklı bir diğer hareket, 1830'lu yılların Fransız kadın hareketidir. Marie-Reine Guindorf ve Jeanne-Désirée Véret tarafından kurulan *La Femme libre* (Özgür Kadın) gazetesi bu hareketin başlıca öncüsüdür. Saint-Simoncu harekete katılmış olan iki kadın işçi olan Guindorf ve Véret, gazeteyi çıkardıklarında sırasıyla 20 ve 22 yaşındaydı. Bu gazeteyi *La Femme nouvelle* (Yeni Kadın), *L'Apostolat des femmes* (Kadınların Havariliği), *La Tribune des femmes* (Kadınlar Tribünü) gibi kısa ömürlü ve düzensiz yayınlar takip etti. Véret, Guindorf ve Jeanne Deroin gibi bu gazetelere katkıda bulunan diğer yazarlar zamanla Saint-Simon'culuktan uzaklaşarak Fourier'ci harekete yaklaştılar (Gans, 1964: 111). Sonraki yollarda Fransa'da kadın hareketini başlıca temsilcilerinden biri olacak olan Pauline Roland da bu gazetelere katkıda bulundu. Dönemin ünlü kadın yazarlarından George Sand da bir yandan Saint-Simon'un fikirlerinden etkileniyor, diğer yandan da Leroux gibi yazarlarla yakın bağlantılar kuruyordu. Leroux'nun Jeanne Deron ve Pauline Roland ile de bağlantıları vardı (Andrews, 2003: 442).

Temmuz Monarşisi'nin ilk yıllarında eser vermeye başlayan bir diğer sosyalist yazar, Etienne Cabet'dir. Dijon kökenli bir zanaatkâr aileye mensup olan Cabet, hukuk öğrenimi görmüş, Temmuz Devrimi'nde etkin bir rol oynamıştı. 1831'de Parlamento'ya seçilen Cabet, Temmuz Monarşisi'ne sert eleştiriler yöneltti. Eylül 1833'te işçilere yönelik olarak *Le Populaire* (Halkçı) gazetesini çıkarmaya başladı. Gazetenin tirajı 27.000'e kadar ulaştı (Alexander, 2003: 325). Cabet 1834'te iki yıl hapse mahkûm edilmesinin üzerine Birleşik Krallık'a iltica etti. Burada Robert Owen'la tanıştı ve onun fikirlerinden büyük ölçüde etkilendi (Gans, 1964: 117); 1830'lu yılların geri kalanı boyunca İngiltere'de işçilerin yaşam ve çalışma koşulları ve sınai gelişme şartları üzerine gözlemler yaptı ve 1830'ların sonunda olgunlaşacak olan ütopyacı fikirlerini geliştirdi.

Fransa'da 1830'lu yıllar yalnızca işçi hareketinin ve sosyalist düşünce akımlarının değil, devrimci ve cumhuriyetçi akımların da önemli gelişme gösterdiği bir dönemdir. Bu dönemin cumhuriyetçi akımları, salt anayasal rejime ya da siyasi mekanizmalara değin talepler öne sürmezler, tam da siyasi rejimin nitelikleri gereği toplumsal-

iktisadi talepleri de içerirler. Fransa'da 1793 Anayasası (*Constitution de l'An I*, "Cumhuriyetin I. Yılı Anayasası") tüm erkek yurttaşlara oy hakkı tanımıştı. Thermidor Darbesi ile birlikte Jakobenlerin iktidardan uzaklaştırılmaları ve siyasi sistemdeki muhafazakârlaşma eğimiyle paralel olarak bu kazanımlar geri alınmaya başlamıştı. Restorasyon dönemiyle birlikte (1815'ten itibaren) vergi esasına dayalı kısıtlı oy sistemi uygulanmaya başladı; bu şekilde yalnızca belirli bir oranda vergi veren kişiler seçmen kabul ediliyordu. Bu durum, işçilerin ve yoksul köylülerin gerek seçme, gerekse seçilme haklarına sahip olmaması anlamına geliyordu. Dolayısıyla gerek dönemin demokrasi talepleri, gerekse cumhuriyetçi talepleri aynı zamanda toplumsal hak talepleri olma niteliği taşıyordu. 1830'ların radikal demokrasi anlayışı basit bir parlamenter temsilin ötesinde işbirliğine dayalı bir toplumsal düzen arayışını yansıtıyordu (Eley, 2002: 20-21). Cumhuriyetçilik ise bir tür işçi sınıfı ütopyası (hatta diğer ütopyalardan farklı olarak devrimci bir ütopya) olma özelliği taşıyordu. Zira 1830 Devrimi esas olarak cumhuriyet/monarşi karşıtlığının sonucu olarak patlak vermişti (Rancière, 2003: 53); Temmuz Monarşisi bu bağlamda devrimi bitiren, aşılması gereken bir uzlaşmacı deneyim olarak görülüyordu. Jacques Rancière, dönemin özgürleşmiş işçileri ütopyacı düşünürlerden ayıranın esas olarak cumhuriyete verdikleri önem olduğunu söyler: Sözkonusu işçiler için gerçek ütopya Cumhuriyet'tir (Rancière, 2003: 63). Cumhuriyet, dönemin işçileri için herkesin aydınlandığı, eşitlikçi bir sistemdir (Rancière, 2003: 53). Bu durum 1848 devrimi sonrasında işçilerin cumhuriyetçiler tarafından baskıya uğramasına değin devam etmiştir.

XIX. yüzyıl devrimci hareketinin en önemli liderlerinden olan Louis-Auguste Blanqui (1805-1881) siyasi faaliyetlerine bu dönemde başladı. Blanqui bir Jironden'in oğluydu ve Paris'te hukuk ve tıp eğitimi almıştı (Kolakowski, 1978: 214-215). Öğrenciliği sırasında (1820'li yıllarda) sosyalist doktrinleri tanımış, 1830'da ise Temmuz Devrimi'ne katılmıştı. Devrimden sonra *Société des Amis du peuple* (Halkın Dostları Derneği) dahil olmak üzere çeşitli gizli devrimci derneklerde yer aldı. Devrimci eylemleri nedeniyle Ocak 1832'de mahkeme önüne çıkarıldı. Savunma konuşmasında proleterlerin zenginlere karşı haklı bir savaş sürdürdüğünü açıkladı (Blanqui, 1832) ve bir yıl hapse mahkûm edildi.

Özellikle Paris’te gelişme gösteren cumhuriyetçi hareketin 1830’lu yılların başında örgütlendiği başlıca dernek, Halkın Dostları Derneği’dir. Esas olarak bir orta sınıf hareketliliğinin dışavurumu olan bu dernek, kimi tarihçiler tarafından siyasi talepleri bakımından Çartist hareketle kıyaslanır (Pilbeam, 2006: 95). Bununla birlikte, Halkın Dostları Cemiyeti 100’ü aşmayan üye sayısıyla Çartist hareketten ziyade 1820’lerin gizli örgütlerini anımsatır, keza cemiyeti oluşturanların çoğu daha önce Carbonari örgütünde faal olmuş olan genç radikal burjuvalardı (McPhee, 2004: 135). Örgütlenme biçiminin benzerliğine rağmen Carbonari gibi gizli cemiyetlerle Halkın Dostları’nı ayıran önemli bir özellik vardır. Halkın Dostları’nın itidalli üyeleri Temmuz 1830 Devrimi ile birlikte komplo gereksiniminin sona erdiğini savunuyor ve Temmuz Monarşisi’nin kurumlarının bazı alanlarda (örneğin serbest basın ve toplantı düzenleme hakkı gibi alanlarda) özgürleşmeyi mümkün kılacağını belirtiyorlardı (Harsin, 2002: 7). Aynı cemiyetin diğer kanatları ise devrimci bir dönüşümün mümkün olduğunu düşünüyorlardı.

Paris’te 5 Haziran 1832 sabahı başlayan silahlı isyan girişimi, Halkın Dostları’nın radikal üyelerine önce Hukuk ve Tıp öğrencilerinin, daha sonra da işçilerin ve zaaatkârların katılmasıyla gerçekleşti. Ordu ve polis müdahalesiyle bastırılan isyana katılanların arasında önemli sayıda işçi ve zanaatkârın olduğu görülüyordu (Harsin, 2002: 58). Haziran isyanı, sonraki yıllarda cumhuriyetçi hareketin sahiplendiği en önemli olaylardan biri haline geldi; Victor Hugo *Les Misérables* (*Sefiller*) romanında isyan günlerinin anlatımına önemli bir yer verdi.

Cumhuriyetçi isyanın başarısızlığından sonra cumhuriyetçi hareketler radikalleşti. Örneğin cumhuriyetçi bir yazar olan Auguste Caunes, Ağustos 1832’den itibaren Halkın Dostları’nı yeniden örgütlemeye çalıştı; örgüte yeni katılan işçilerin de etkisiyle daha radikal bir şekilde sol bir yönelişe girmesine çaba gösterdi (Harsin, 2002: 66). Paris merkezli cumhuriyetçi hareketin radikal kesimlerinin teşkil ettiği hareket, tarihçi Jill Harsin tarafından “montanyardizm” olarak adlandırılır. Harsin, 1790’larda Fransız Devrimcilerinin radikal sol kesimine verilen isim olan “Montanyarlar” (*Montagnards*) isminden türeyen bu terimi 1830’ların Paris merkezli cumhuriyetçi hareketini belirtmek için kullanır. Hareket esas olarak bir işçi sınıfı hareketidir, ancak burjuva-

zi içinden de destekçiler bulmuştur. Hareketin tarihsel ilham kaynağı 1793-1794 yıllarının Terör dönemidir. Başlıca özelliği ise gerek eylemde, gerekse ideolojik ilke olarak şiddeti ön plana koyması; devletin zor yoluyla ele geçirilmesini toplumsal-ekonomik dönüşümlerin gerçekleşmesinin ön şartı olarak görmesidir (Harsin, 2002: 6).

Bu bağlamda 1833'ten itibaren yeni cumhuriyetçi örgütler kuruldu. Örneğin 1833'te kurulan Demokratik Charbonnerie (*Charbonnerie démocratique*), 1820'lerin Carbonari örgütünün gizli devrimci örgüt geleneğini devam ettiriyordu. İnsan ve Yurttaş Hakları Derneği (*Société des droits de l'homme et du citoyen*) ise Leroux ve Reynaud'nun desteğini almasıyla dikkat çeker. İki sosyalist yazar, 1833'te "İnsan ve Yurttaş Hakları Derneği'nin Cumhuriyetçi İlkelere Sunumu" ("Exposé des principes républicains de la Société des droits de l'homme et du citoyen") başlıklı yazılarında sosyalist fikirlerle cumhuriyetçi siyaseti bir araya getiriyorlardı (Sharp, 2004: 353). Derneğin 1834 yılındaki üye sayısının 2000 ile 4000 arasında olduğu tahmin edilmektedir; bunların %75-80'i, çoğunlukla otuz yaş altındaki kalifiye ücretli işçilerdi (McPhee, 2004: 135). Yürürlükteki dernekler mevzuatının baskıcı niteliğine karşın, 1833'ten 1839'a uzanan dönemde çok sayıda cumhuriyetçi-Jakoben dernek kuruldu.

Şubat 1834'te Lyon yeniden geniş çaplı bir işçi hareketine sahne oldu. Lyon dokuma ustalarının kurduğu dernek, Şubat 1834'te taban fiyat oranlarını protesto etmek için bir genel grev çağrısı yaptı. Aynı şehirde 1831 yılında gerçekleşmiş olan eylemlerin bir tekrarı niteliği taşıyan bu eylem, Nisan 1834'te cumhuriyetçi hareketin de desteğini aldı. İnsan Hakları Derneği, 9 Nisan 1834'te Lyon'da işçilerle dayanışma amaçlı bir gösteri düzenledi. Bunu takiben Lyon'daki işçi isyanı devam etti. Dayanışma gösterileri 13 Nisan'da Paris'e sıçradı. Bunun üzerine gösterilere 14 Nisan tarihinde on iki kişinin ölümüyle sonuçlanan bir silahlı müdahale gerçekleştirildi.

"Transnonain Sokağı Katliamı" olarak bilinen bu olaydan hemen önce, 10 Nisan 1834'te dernekler üzerindeki denetimi artıran bir kanun yürürlüğe girmişti. Şubat ayından beri parlamento gündeminde olan kanun, cumhuriyetçi derneklerin olduğu kadar işçi hareketlerinin de ağır bir denetim altına alınması amacını taşıyordu (McPhee, 2004: 135). 1834'te gerek işçi hareketinin, gerekse cumhuriyetçi isyan giri-

şimlerinin başarısız olmasının üstüne bu denli ağır bir mevzuatla karşı karşıya kalan işçi basını o döneme kadar yaygın olan militan söylemi bir kenara bırakarak daha barışçıl bir tavır takındı (Popkin, 2001: 158-159). Cumhuriyetçi dernekler ise bu düzenlemelere rağmen 1830'lu yıllar boyunca faaliyetlerini devam ettirdi.

Baskı Dönemi (1834-1839)

Temmuz Monarşisi'nin 1834 düzenlemelerini takip eden beş yıl boyunca işçi hareketi ve cumhuriyetçi hareket baskıya uğradı (Price, 2002: 14; Sewell, 1986: 64). Bu baskı koşulları, Eylül 1835 tarihli bir kanunla özellikle basın-yayın alanında daha da artırıldı. Yeni düzenlemelerle kralın ya da ailesinin şahsına karşı suça teşvik etmek, siyasi düzeni bozmak gibi suçlara karşı ağır yaptırımlar uygulanıyor, gazete ve dergiler üzerindeki sansür ağırlaştırılıyordu.

İşçi gazeteleri bu baskı yıllarında yayına devam etti. *Tribune prolétaire* ve *Indicateur* gibi gazetelerin dönemin siyasi iktisat literatürüne ilgi göstermeleri dikkate değerdir. 1834 sonunda bu gazeteler Jean-Baptiste Say'nin ilerleme ve özgürlük lehindeki fikirlerini, Léonard Simonde de Sismondi'nin ise işçilerin destek amaçlı denetlenmesi gerektiği yönündeki görüşünü övgüyle aktarıyordu (Popkin, 2001: 157).

Saint-Simon'cu hareket 1831-1832 yıllarında aldığı darbenin etkisinden kurtulamamıştı. Enfantin ve takipçileri 1833-1836 arasında Kadın Mesih arayışlarını Mısır'da devam ettirdiler (Breckman, 2001: 156)veMısır'a yerleşme denemesinde bulundular. Bu gezi sırasında Kızıldeniz ve Akdeniz arasında bir kanal açma fikri bu dönemde ortaya çıktı(Prochasson, 2005: 415). İlerleyen yıllarda Saint-Simoncu mühendis ve işadamları Süveyş Kanalı projesinin başlıca destekçileri oldular.

Fourier'ci hareket Saint-Simon'cu harekete kıyasla farklı bir gelişme çizgisi izledi. Hareket içinde henüz Fourier'nin hayatta olduğu dönemde kopuşlar yaşanmaya başlamıştı, örneğin Fourier'nin eski öğrencilerinden Just Muiron, Fourier'nin bu dönemde başlıca varisi haline gelmeye başlayan Victor Considerant'ı otoriterlikle suçlayarak 1836'da kendi muhalif grubunu kurmuştu (Prochasson, 2005: 417). Fourier'nin 1837'deki ölümünden sonra öğrencileri çeşitli dernekler kurdular. Ha-

reketin başlıca lideri Victor Considerant, *École sociétaire*'in (Sosyeter Okul) başında yer alıyordu. Buna alternatif olarak kurulan daha küçük çapta grupların en önemlisi 1837'de Charles Harel başkanlığında kurulan, Edouard Ordinaire, Hugh Doherty ve Edouard Tandonnet gibi kişileri de içeren *Institut sociétaire* (Sosyeter Enstitü) idi (Desmars, 2007: 26). Fourier'nin izleyicileri (özellikle Considerant çizgisi) ustalarının 7 Nisan'daki doğumgünü kutlamak için her yılın bahar aylarında toplanıp şöenler düzenlemeyi gelenek haline getirdiler. Paris'te olduğu gibi taşra şehirlerinde ve Fransa dışında da sürdürülen bu gelenek 1849'a kadar devam etti (Desmars, 2007: 25).

1830'ların baskıcı atmosferinde Reynaud ve Leroux'nun ansiklopedi çıkarma çabaları Fransa'da sosyalist düşünüşün en önemli unsurlarındandır. Kasım 1833'te yayımına başlanmış olan *Encyclopédie pittoresque*, 1836'dan sonra *Encyclopédie nouvelle* ismiyle yayımlanmaya devam etti ve bu yayım faaliyeti 1848 Devrimi'ne kadar sürdü (Cuchet, 2004: 578-580; Sharp, 2004: 375). Leroux ve Reynaud erkekler için genel oy hakkını savunuyor, bunun yanında radikal toplumsal dönüşümlerin de gerçekleşmesi gerektiğini öne sürüyorlardı. Bu dönüşümlerin içinde kız ve erkek öğrenciler için laik bir eğitim, sanayinin gelişimi için "toplumsal sermaye"nin yaratılması ve işçilerin dernek kurma özgürlüğüne kavuşması yer alıyordu (Sharp, 2004: 365).

Sosyalist düşüncelerin gelişmesine paralel olarak cumhuriyetçi hareket de 1834-1839 döneminin baskı koşullarında gelişimini sürdürüyordu. İnsan Hakları Derneği faaliyetlerini sürdürdü; Reynaud gibi yazarların desteğini almaya devam etti, hatta Reynaud yargılanan dernek üyelerine verdiği destek nedeniyle kısa bir süreliğine hapse mahkûm edildi (Cuchet, 2004: 580). Bu dönemde yeni dernekler de kuruldu. Armand Barbès tarafından *Société des Familles* (Aileler Derneği) adıyla 1835'te kurulan gizli dernek, 1837'de Blanqui'nin de katılımıyla yeniden örgütlendi ve *Société des Saisons* (Mevsimler Derneği) adını aldı (Prochasson, 2005: 419; Harsin, 2002: 9). Blanqui, çeşitli yönlerden eleştirse de Fransız Devrimi'nin Terör Dönemi'ni (1792-1793) ve Gracchus Babeuf'ün fikirlerini örnek alıyordu. Blanqui'ye göre devrim, gizli bir devrimci örgüt tarafından öncülük edilen bir genel halk ayaklanması idi. İsyanın hemen sonrasında devrimci örgüt halk lehine geçici bir diktatörlük uygulayarak eşitlikçi bir sistem kuracak ve bu şekilde devrimin başarısını sağlayacaktı (Eley, 2002: 25; Kolakows-

ki, 1978: 216). Benzer fikirler Mevsimler Derneği'ne katılan üyelere okutulan yemin metninde olduğu gibi, hareketin başka temsilcilerinin yazılarında da dile getiriliyordu. Örneğin derneğin liderlerinden terzi Louis Quignot, devrimin gerçekleşmesinden sonra devrimci hareketi yönlendirme görevini taşıyan bir diktatoryal gücün yaratılması gerektiğini söylüyordu; bu aşamadan sonra vergi yükünün fakirlerden zenginlere aktarılmasıyla eşitlikçiliğe dayalı bir sisteme geçiş yapılabilirdi (Harsin, 2002: 7). Bu hareketlerin gelişmesine paralel olarak Fransız Devrimi'nin tarihine yönelik ilgide de artış görüldü. Örneğin “Valloise” takma adıyla yazan Auguste Albert adlı yazar 1839'da yayımladığı *L'esprit de la Montagne* (Montagne/Dağ Ruhu) başlıklı kitabında 1793-1794 yıllarındaki Jakoben siyasetçilerin (örneğin Robespierre'in) biyografilerini yayımladı (Bosc, 2013: 108).

Paris'te bu dönemde faaliyet gösteren çok sayıda dernek arasında da 1836'da Alman terzi Wilhelm Weitling tarafından kurulan *Ligue des Justes/ Bund der Gerechten* (Adiller Birliği) özellikle dikkat çekmektedir. Kuruluşunda birkaç yüz üyeli bir zanaatkarlar birliği niteliğinde olan ve esas olarak Alman mültecileri bir araya getiren bu derneğin merkezi 1839'da Londra'ya taşınmıştır; dernek 1840'ların ortasından sonra Karl Marx ve Friedrich Engels'in etkisi altına girmiş, 1847'de Komünist Birlik olarak yeniden adlandırılmıştır. *Komünist Parti Manifestosu* da 1848 yılında bu birliğin temel metinlerinden biri olarak hazırlanmıştır.

Baskı koşullarının getirdiği görece sessizlik koşullarının hakim olduğu 1834-1839 dönemini takiben 1839 yılından itibaren gerek işçi hareketlerinde, gerekse sosyalist düşüncede büyük bir canlanma yaşandı. Mayıs 1839'da Auguste Blanqui'nin inisiyatifiyle beş yüz silahlı devrimci Paris Belediyesi'ni ele geçirmeye çalışarak başarısız bir darbe girişiminde bulundu (Kolakowski, 1978: 215). Blanqui idam cezası aldı, ancak ceza daha sonra müebbet hapis cezasına çevrildi; serbest kalması için 1848'i beklemek gerekti. 1840'ta ise büyük bir grev dalgası yaşandı. Bu dönemde gerek kalifiye zanaatkarlar tarafından çıkarılan ve sadece işçiler tarafından çıkarılmakla övülen *L'Atelier* gibi gazeteler, gerekse kısa süreli yayın yapan, eşitlik ya da cumhuriyetçilik gibi ilke ve akımları ön plana çıkaran gazeteler kuruldu (McPhee, 2004: 137; Harsin, 2002: 8).

1839 ve 1840 yılları sosyalist düşüncenin tarihi açısından da merkezi öneme sahiptir. Etienne Cabet'nin *Voyage en Icarie* (İkary'a Seyahat), Louis Blanc'ın *Organisation du travail* (Emeğin Örgütlenmesi), ve Proudhon'un *Qu'est-ce que la propriété?* (Mülkiyet Nedir?) kitapları bu dönemde yayınlandı (Sewell, 1986: 64) ve 1840'lı yılların muazzam çeşitlilik gösteren sosyalist literatürünün gelişiminin başlangıcını teşkil etti.

Sonuç

Avrupa'da 1830'lu yıllar bir yandan sanayi kapitalizminin büyük hamleler yaptığı, diğer yandan kitle hareketlerinin büyük bir önem kazandığı yıllardır. Lyon gibi sanayi şehirlerinde sömürünün ve sınıfsal çelişkilerin derinleşmesi, işçi sınıfının çeşitli bileşenlerinin (zanaatkârları ve sanayi işçilerinin) geniş çaplı gösteriler düzenlemesine yol açmıştır; dönemin işçi basını da işçilerin örgütlenmesi açısından önemli bir mecra teşkil etmiştir. İşçi hareketleri 1830'larda salt iktisadi talepler ortaya koymamıştır; Britanya'da seçim hakkı, Fransa'da ise cumhuriyet talebi işçi hareketlerinin en önemli mücadele başlıklarındandır. İşçilerin siyasi katılımını engelleyen mekanizmaların vergi esasına göre kısıtlanmış seçim sistemi gibi iktisadi-sınıfsal ölçütler üzerine oturması, mücadelenin siyasi ve iktisadi taleplerinin birbirinden ayrılmaz niteliğini kuvvetlendirmiştir. Buna ek olarak, 1830'lu yılların başındaki devrim dalgası, işçi kitlelerinin tarihin öznesi olabileceği yönündeki fikirleri canlandırmıştır.

Ütopycı düşünce 1830'lu yıllarda önemini korumuştur; gerek Owen ve Fourier'nin halen hayatta olmaları, gerekse Saint-Simon'cu hareketin (ve bu hareketten kopan grupların) canlılığı, 1830 öncesi dönemin ütopycı düşüncesiyle sürekliliği sağlamıştır. Ütopycılık 1830'lu yıllarda işçi sınıfıyla bağlantısı sorunlu ya da marjinal nitelikte bir hareket olmaktan uzaktır. İşçi basını ütopycı basınıla ve yazarlarla diyalog içindedir; Robert Owen gibi bazı yazarlar ise 1820'lerden itibaren işçilerle kurdukları bağlantıları sürdürmekte, doğrudan doğruya işçilerin yaşam koşullarını düzeltmek için çaba göstermektedirler. Bununla birlikte, kitle hareketleri, cumhuriyetçilik, sosyalist düşünce ve felsefi eleştirinin daha yoğun bağlarla bütünleşmesi için 1840'lı yılları beklemek gerekmiştir.

Kaynakça

- ALEXANDER, R. (2003) *Re-Writing the French Revolutionary Tradition: Liberal Opposition and the Fall of the Bourbon Monarchy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ANDREWS, N. J. (2003) Utopian Androgyny: Romantic Socialists Confront Individualism in July Monarchy France, *French Historical Studies*. 26(3).
- ANDREWS, N. J. (2011) The Universal Alliance of All Peoples: Romantic Socialists, the Human Family, and the Defense of Empire During the July Monarchy, 1830–1848, *French Historical Studies*. 34(3).
- BLANQUI, L. A. (1832) “Défense du Citoyen Blanqui”, *Société des Amis du Peuple: Procès des Quinze*. Paris: Levasseur.
- BOSC, Y. (2013) Robespierre Libéral. *Annales Historiques de la Révolution Française*. 371. s.95-114.
- BRECKMAN, W. (2001) *Marx, the Young Hegelians, and the Origins of Radical Social Theory: Dethroning the Self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHANIAL, P. (2001) Les Socialismes Français. CAILLÉ, A. (Der.) *Histoire Raisonnée de la Philosophie Morale et Politique*. Paris: La Découverte.
- CHASE, M. (2011) Exporting the Owenite Utopia: Thomas Powell and the Tropical Emigration Society. THOMPSON, N. & WILLIAMS C. (Der.) *Robert Owen and his Legacy*. Cardiff: University of Wales Press.
- CLAEYS, G. (2011) Non-Marxian Socialism. JONES, G. S. & CLAEYS G. (Der.) *The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CUCHET, G. (2004) Utopie et Religion au XIXe Siècle: L’oeuvre de Jean Reynaud (1806-1863), Théologien et Saint-Simonien. *Revue Historique*. 632. s. 577-599.
- DESMARS, B. (2007) Festins Harmoniens ou Réunions Militantes? Les Banquets Phalanstériens de 1838 à 1849. *Romantisme*. 137. s. 25-35.

- ELEY, G. (2002) *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000*. Oxford: Oxford University Press.
- GANS, J. (1964) Les Relations Entre Socialistes de France et d'Angleterre au Début du XIXe Siècle. *Le Mouvement Social*. 46. s. 105-118.
- HARMAN, C. (2002) *A People's History of the World*. London: Bookmarks.
- HARSIN, J. (2002) *Barricades: The War of the Streets in Revolutionary Paris, 1830-1848*. New York: Palgrave Macmillan.
- HOBBSBAWM, E. (2011) *How to Change the World: Reflections on Marx and Marxism*. New Haven: Yale University Press.
- HOPKINS, E. (2000) *Industrialisation and Society: A Social History, 1830-1951*. London: Routledge.
- JARRIGE, F. (2011) La Longue Agonie de la 'République' des Ouvriers Papetiers: Insubordination et Normalisation au Travail (France, Début du XIXe Siècle). *Revue d'histoire du XIXe Siècle*. 42. s. 101-118.
- KOLAKOWSKI, L. (1978) *Main Currents of Marxism: Its Rise, Growth, and Dissolution: Volume I: The Founders*, FALLA, P. S. (Çev.) Clarendon, Oxford.
- MANDEL, E. (1994) *The Place of Marxism in History*. New Jersey: Humanities Press.
- MAW, R. (2011) Robert Owen's Unintended Legacy: Class Conflict Editörler: THOMPSON, N. & WILLIAMS, C. (Der.) *Robert Owen and his Legacy*. Cardiff: University of Wales Press.
- McPHEE, Peter (2004), *A Social History of France, 1789-1914*, Palgrave Macmillan, Houndmills.
- PARSSINEN, T. M. (1973) Association, Convention and Anti-Parliament in British Radical Politics, 1771-1848. *The English Historical Review*. 88 (348). s. 504-533.
- PILBEAM, P. (2006) *Bourgeois Society*. BERGER, S. (Der.) *A Companion to Nineteenth-Century Europe, 1789-1914*. Blackwell, Malden, MA.
- POPKIN, J. D. (2001). *Press, revolution, and social identities in Fran-*

- ce 1830–1835*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- PROCHASSON, C. (2005) *Les Premiers Socialismes*. BECKER, J. J. & CANDAR, G. (Der.) *Histoire des Gauches en France*. Paris: La Découverte.
- RANCIÈRE, J. (2003) *La Scène Révolutionnaire et L'ouvrier Êmancipé (1830-1848)*. *TUMULTES*, (20) s. 49-72.
- SEWELL, J. ve WILLIAM H. (1986) *Artisans, Factory Workers, and the Formation of the French Working Class, 1789-1848*. KATZ-NELSON, I. & ZOLBERG, A. R. (Der.) *Working-Class Formation: Nineteenth-Century Patterns in Western Europe and the United States*. Princeton: Princeton University Press.
- SHARP, L. (2004) *Metempsychosis and Social Reform: The Individual and the Collective in Romantic Socialism*. *French Historical Studies*. 27(2) s. 349-379.
- SMART, A. (2005) *The École Saint-Simonienne's Outrage to Public Morals*. *Nineteenth-Century French Studies*. 33(3-4) s. 258-272.
- THOMPSON, E. P. (1966) *The Making of the English Working Class*. New York: Vintage.
- TILLY, C. (2004). *Social Movements 1768-2004*. Boulder: Paradigm Publishers.
- WALLERSTEIN, I. (2011) *The Modern World-System IV: Centrist Liberalism Triumphant, 1789–1914*. Berkeley: University of California Press.